

T. Cook sculp.^o

DAVID HUME, Esqr

Miksi filosofin tulisi kirjoittaa esseitä?

David Hume *Of Essay-Writing*

David Hume lukeutuu esimerkiksi Michel de Montaignen ja Francis Baconin ohella niihin filosofian klassikoihin, jotka olivat mestarillisia esseiden kirjoittajia. Humelle esse oli myös monella tapaa ideaalinen filosofisen kirjoittamisen muoto, ja esseet muodostavatkin merkittävän osan hänen tuotannostaan. Esseestä Hume löysi sellaisen tavan ilmaista ajatteluaan, joka täytti hänen filosofiakäsityksensä esittämät vaatimukset: opettavina ja viihdyttävänä ne asettavat filosofin kanssakäymiseen sosiaalisen ja jokapäiväisen maailman kanssa. Tämä kanssakäyminen on rakentavaa sekä filosofian itsensä että ihmisten yhteiselon kannalta - se informoi, sivistää ja valistaa.

David Hume (1711–1776) laaja tuotanto jakautuu kuuteen teksti- ja tyylilajiin:

1. laaja systeemiesitys (*treatise*)
2. lyhyehkö systemaattinen tutkimus (*enquiry*)
3. laaja systemaattinen tutkimus (*history*)
4. dialogi
5. pamfletti
6. esse.

1900-luvun filosofiassa Hume tunnettiin pitkään ennen kaikkea laajasta, kolmiosaisesta esikoisteoksestaan *A Treatise of Human Nature* (1739–1740) ja vielä erityisesti sen ensimmäisestä kirjasta *Of the Understanding*. Nimensä mukaisesti *Treatise* asettuu ensimmäiseen kategoriaan. Se on kuitenkin Hume ainut laaja systeemiesitys. Välittömästi *Treatisen* jälkeen hän siirtyi esseiden pariin.

Aikansa kirjallisessa ja intellektuaalisessa julkisuudessa Hume olikin (toisin kuin vallitsevassa nykykuvassaan) tunnetuin nimenomaan huippuluokan esseistinä ja historioitsijana – ”ateisminsa” ohella.

Hume lyhyt ohjelmallinen esse *Of Essay-Writing* ilmestyi vuonna 1742 Edinburghissa avauksena Hume esseekokoelman *Essays, Moral and Political* ensimmäisen laitoksen toiseen niteeseen. Mikko Lehtonen on suomentanut sen nimellä ”Esseiden kirjoittamisesta” koelmateokseen *Mitä on valistus?* Suhteutamme esseän analyysimme Hume käsitykseen filosofian eli tieteen oikeasta metodista ja päättelystä eli 1700-luvun termeillä sanottuna hänen logiikkaansa.

Näin samalla rekonstruoimme Hume vastausta kysymykseen, miksi filosofin tulisi kirjoittaa nimenomaan esseitä myös sanan nykymerkityksessä. Osoitamme siis, että vaihdos systeemiesityksestä esseeseen ei ollut sattumanvaraista vaan sen takana olivat filosofiset perusteet.

Oppineiden ja seurallisten välinen liitto

Kirjoituksella *Of Essay-Writing* on kaksiosainen pintarakenne. Sen alkupuoli käsittelee esseiden kirjoittamisen merkitystä filosofialle ja jälkiosa on suunnattu sivistyneille

naisille. Artikkelissa keskitymme alkupuoleen, onhan tarkastelumme kohde Humeen suhde esseeseen filosofisen ja oppineen kirjoittamisen lajina.

Esseen alkupuoli jakaantuu puolestaan kolmeen jaksoon. Sen ensimmäisessä jaksossa Hume tekee erottelun 'oppineiden ja seurallisten' (*the learned and conversible*) välillä.¹ Tämän jälkeen hän siirtyy käsittelemään näiden ryhmien toisistaan irtautumisen vahingollisia vaikutuksia. Esseen alkupuoli päättyy valistusvisioon: oppineiden ja seurallisten alueiden liittoon. Toisin sanoen esseeseen etenee erottelusta rappingin kautta kukoistukseen.

Erottelun oppineiden ja seurallisten välillä Hume tekee ylempään tason distinktion puitteissa (ks. kuvio 1 OIKEALLA). Hän nimittäin aloittaa esseensä jakamalla ihmiskunnan (*Mankind*) kahtia: eleganttiin osaan (*elegant Part*) ja ihmisiin, jotka ovat "uppoutuneet elämelliseen elämään".² Tätä ylimmän tason erottelua voidaan kuvata erotteluilla 'mieli tai henki vs. ruumis' tai 'reflektio vs. toiminta'. Ihmiskunnan elämellinen osa tarkoittaa ihmisiä, jotka elävät elämäänsä keskittyen arkipäivän (ruumiillisten) tarpeiden tyydyttämiseen. Elegantti tai hienostunut osa puolestaan ottaa etäisyyttä maailmaan asettamalla sen pohdinnan ja järjenkäytön kohteeksi. He "työllistävät itsensä mielen toimintoilla"³, reflektioivat⁴.

Kahtiajaon realistinen tulkinta voisi olla, että 1700-luvun Skotlannin Ylämaan ihmiset kuuluivat elämelliseen osaan ja esimerkiksi edinburghilaiset oppineet ja sivistyneet lukeutuivat elegantteihin tai ainakin lähestyivät eleganttisuutta. Laajemmassa mielessä "elegantti osa" voisi viitata eurooppalaiseen sivistyneeseen aateliin, kirkonmiehiin ja nousevaan kolmanteen säätyyn tai erityisesti ranskalaiseen sivistyneistöön. Jaon toinen luktapa on funktionaalinen: erottelu kuvaa ihmisen erilaisia rooleja eri elämäntilanteissa tai ihmislunnon eri puolia. Jokainen on joissakin tilanteissa elämellinen ja toisissa pohtii elämää, toisten ja omaansa.

Oppineiden ja seurallisten erottelu perustuu niin heidän reflektioidensa laatuun ja kohteeseen kuin niiden asettamiin vaatimuksiinkin. Oppineiden pohdinnat ovat "korkeampia ja vaikeampia"⁵, seurallisten "helpompia, lempeämpiä ja hienostuneempia [, ...] ilmeisiä"⁶. Seurallisten reflektiot suuntautuvat "inhimillisiin toimiin ja arkielämän velvollisuuksiin ja [...] heitä ympäröivien yksittäisten esineiden puutteisiin ja täydellisyyksiin".⁷ Oppineiden tarkastelujen kohteita Hume ei tässä kohtaa erikseen mainitse, mutta hieman myöhemmin hän puhuu "historiasta, runousopista, politiikan teoriasta ja ainakin filosofian ilmeisemmistä periaatteista".⁸

Oppineiden reflektiot ovat siis teoreettisia ja abstrakteja inhimillisten ilmiöiden ja luonnon tarkasteluja. Seuralliset suuntautuvat arki- ja seuraelämän asioihin, joiden pohdinnat eivät ole yhtä abstrakteja vaan ilmeisiä ja kuvaavia. Vaikka ne edellyttävät reflektiota, ilmenevät ne jokapäiväisessä elämässä toisin kuin oppineiden yleiset päätelmät, jotka menevät ilmiöiden taakse niiden selitykseen. (Itse asiassa ne näyttävät olennaista osaa jokapäiväisen ja erityisesti seuraelämän konstituutiosta.)

Oppineiden teoreettiset tarkastelut edellyttävät toi-

saalta "joutilaisuutta ja yksinäisyyttä", toisaalta "pitkää valmistelua ja ankaraa työtä".⁹ Tässä Hume toistaa viimeistään Aristoteleesta lähtevää klassista näkemystä, jonka mukaan joutilaisuus¹⁰ on oppineisuuden välttämätön ehto: on otettava teoreettinen etäisyys jokapäiväiseen puuhaan. Katselu, *theorein*, vaatii etäisyyttä tekemiseen, sillä tapahtumien keskeltä on vaikea nähdä, mitä todella tapahtuu. "Yksinäisyys" voidaan puolestaan lukea kahdella tavalla. Se on joko arkihyöriinistä irtaantumista tai oppineisuuden itseriittoisuutta, mikä tarkoittaa, että oppinut suorittaa koko työnsä itse ja yksin. Vaikka oppineen täytyy olla joutilas, hän ei kuitenkaan ole laiska. Joutilaisuus ei näin ole nykyajan vapaa-aikaa vaan pitkäjännitteistä ja kovaa ajattelutyötä. Joutilaisuus vain mahdollistaa tämän työnteon, koska silloin arkiaskareet eivät vie kaikkea aikaamme ja kaikkia voimiamme.

Arkiaskareet eivät ole myöskään seurallisten reflektioiden vaatimus. Ne edellyttävät ennen kaikkea "sosiaalista mielenlaatua" ja myös "makua mielihyvän suhteen"¹¹, sillä niiden välttämätön ehto on "seura ja kanssakäyminen lajitovereidemme kanssa".¹²

Sosiaalinen maailma asettaa sosiaalisen mielenlaadun vaatimuksen siihen pyrkivälle. Halutakseen osallistua kanssakäymiseen on oltava sosiaalisesti suuntautunut. Ja jos ei ole sosiaalisesti suuntautunut, ei voi harjoitella kommunikatiivisia taitoja, jotka voidaan oppia vain harjoituksen ja käytännön kautta. Sosiaalista luonteenlaatua ei vaadi ainoastaan osallistuminen vaan myös menestyminen kanssakäymisen maailmassa. Lisäksi vaaditaan sitä, että nauttii kanssaihminen seurasta. Ihmiset, jotka eivät tunne siitä mielihyvää tai eivät ylipäänsä ole nautinnon etsimisen johdatettavissa, ei siten seuraelämä ja sen kanssakäyminen kiinnosta. Hume ajatteleekin, että niin mielihyvä kuin informaation antaminen ja vastaanottaminen synnyttää klubeja ja seuroja:

"Tämä yhdistää ihmiskunnan yhteiseksi, jossa jokainen esittää ajatuksiaan ja havaintojaan parhaalla mahdollisella tavallaan ja vastavuoroisesti saa ja antaa niin tietoa kuin mielihyvääkin."¹³

Vastakohtaisuuden rappingin ja valistusvision välillä Hume rakentaa erottelun *last Age – this Age* avulla.¹⁴ Erottelun suomentaminen on tärkeä kysymys Humeen ymmärtämisen kannalta. Se voi tarkoittaa erottelua nykyisen ja edellisen sukupolven tai aikakauden välillä. Ensimmäisessä tapauksessa Hume rakentaisi vastakohtaan 1600- ja 1700-luvun filosofoiden välillä. Toisessa kysymys olisi siitä, mitä Humeen aikana kutsuttiin uudeksi tai moderniksi filosofiaksi erotuksena keskiajan skolastiikasta. Ensimmäisen vaihtoehdon puolesta puhuisi se, että Humeen voimakkaasti vaikuttaneelta¹⁵ Shaftesburyltä (Anthony Ashley Cooper, 3. Shaftesburyn jaarli, 1671–1713) voidaan löytää vastaavia huomaautuksia samankaltaisessa yhteydessä. Michel Malheben mukaan Shaftesbury yhdistää juuri moderniin filosofiaan sen, minkä Hume ottaa pian esille esseessään, nimittäin oppineiden ja seurallisten toisistaan eroamisen.¹⁶

Humen ihmiskunnan luokittelu (*Of Essay-Writing*)

Perhe			
ihmiskunta (Mankind)			
Suvut			
elegantit	<i>versus</i>	"eläimelliset" (animal)	
	erottelun kriteerinä:		
	reflektio	<i>versus</i>	toiminta/refleksio
	henki	<i>versus</i>	ruumis
Suku			
ihmiskunnan elegantti osa			
Lajit			
oppineet (learned)	<i>versus</i>	seuralliset (conversable)	
	erottelun kriteerinä:		
	reflektioiden		
	laatu:	korkeus, vaikeus,	peitteisyys
		<i>versus</i>	
		helppous, lempeys ja hienostuneisuus, ilmeisyys	
	kohde:	teoria/tiede eli filosofia	
		<i>versus</i>	
		toimet, arkielämän velvollisuudet, arki- ja seuraesineiden puutteet ja täydellisyydet	
	vaatimukset:	joutilaisuus, yksinäisyys, pitkäjänteisyys, työ	
		<i>versus</i>	
		sosiaalinen mielenlaatu, maku mielihyvän suhteen, seura ja kanssakäyminen (konversaatio)	
	selittävät	<i>versus</i>	kuvaavat reflektiot
realistinen	<i>versus</i>	funktionaalinen	lukutapa

ihmiskunnan elegantti osa		ihmiskunnan eläimellinen osa
oppineet	seuralliset	

Jos Hume siis viittaa epäsuorasti Shaftesburyyn, hän tarkoittaisi ilmaisulla *last Age* 1600-lukua. Täytyy kuitenkin muistaa, että Shaftesbury katsoo tämän modernin filosofian puolen olevan jatkumoa keskiajan skolastiikasta¹⁷. Humella kyseessä olisi siis kamppailu oikeasta 'uudesta' filosofiasta. Hänen vastakohtansa rakentuikin oleellisemmin kahden (uuden) filosofointitavan kuin aikakausien välille.

Humella rappio on kammio-oppineisuutta ja valistusvisio oppineisuuden kiinnittymistä seuralliseen maailmaan ja jokapäiväiseen elämään. Toisen jakson teesi rappiosta on:

"Oppineiden erottuminen seurallisesta maailmasta näyttää olleen edellisen ajan merkittävä puute ja sillä on täytynyt olla hyvin huono vaikutus sekä kirjoihin että seurapidon[.]"¹⁸

Kammiofilosofia tarkoittaa oppineiden ja seurallisten maailmojen eroa toisistaan, millä on ollut erittäin kielteinen vaikutus sekä oppineisuuden että seurapidon

tasoon. Hume käsittelee ensin seurapidon. Hän esittää vaikutusketjun, jonka ensimmäisenä syynä on se, että seuralliset eivät lue oppineiden kirjoja historiasta, runousopista, politiikan teoriasta ja filosofiasta. Tämä puolestaan johtaa mahdollisuuteen löytää keskustelun aiheita, jotka "soyvät rationaalisten olentojen viihdyttämiseen".¹⁹ Seurauksena tästä taas on, että seurapito on pinnallista: jatkuvaa juoruilua ja joutavia huomautuksia. Seurassa vietetty aika on siis elämämme sekä kyllästyttävintä että hyödyttömintä aikaa.²⁰ Esimerkiksi illalistaminen ystävien kanssa olisi hyödyttömiä ja ei niin viihdyttävää, jos pöytäkeskustelu ei koskisi historiaa, kirjallisuutta ja filosofiaa (laajassa mielessä) vaan olisi pinnallista juoruilua.

Humen seurallisuuden kritiikissä on läsnä kaksi toisiinsa kietoutunutta valistuksen ideaalia, joiden juuret ovat Horatiuksessa (65–8 eKr.) (*De arte poetica*, Runotaide) ja Cicerossa (106–43 eKr.) (*De officiis*, Velvollisuuksista). Ensinnäkin viihdyttävyyden edellyttää opettavuutta eli sisältöä. Sisällöltään köyhyys viihde ei viihdytä. Kirjoilta ja seurapidolta vaaditaan sekä opettavuutta että sen ja tyylin kautta syntyvää viihdyttävyyttä. Toinen ideaali on hyöty ja se kytkeytyy ensimmäiseen. Jos seura ei opeta meitä eikä siten viihdytä, on se hyödyttömiä ihmisen valistumisen kannalta. Siten se ei ole arvokasta. Tämän päätelmän Hume voi perustaa moraalteorialleen, jonka perustan hän on jo laskenut *Treatise*-teoksensa kolmannessa kirjassa (1740) ja jota hän kehittää edelleen kirjansa *An Enquiry concerning the Principles of Morals* (1751) esseeluoonteisissa luvuissa. Teorian keskeinen teesi on, että x on arvokas, jos ja vain jos se on joko hyödyllistä (*utile*) tai miellyttävää (*dulce*), joko x:n haltijalle tai muille ihmisille.²¹

Oppineisuuden rappio näkyy kahdella saralla. Ensinnäkin Humen mukaan (hienostunut) kirjallisuus, *Belles Lettres* (engl. *polite letters*), oli täysin barbaarista.²² Toiseksi filosofia joutui haaksirikkoon. Hienostunut kirjallisuus barbarisoitui, koska sen kirjoittajat eivät osallistuneet seurapidon eli kanssakäymiseen. Tämä johti

siihen, että heillä ei ollut "ajattelun ja ilmaisuuden vapautta ja sujuvuutta" eikä "makua elämää ja tapoja koskevia kysymyksiä". Nämä ominaisuudet voidaan hankkia vain sivistyneellä kanssakäymisellä.²³

Filosofian haaksirikon eli itsetuhon kohdalla Hume esittää ensimmäisen artikkelin kannalta keskeisen teesin:

"Jopa itse filosofia joutui tuohon tämän tutkimuksen apaattisen erakkometodin tähden ja sen päätelmät muuttuivat yhtä kuvitteelliseksi kuin sen tyyli ja esitystapa käsittämättömäksi. Totta tosiaan, mitä muutakaan voisi odottaa miehiltä, jotka eivät koskaan kysyneet yhdessäkään päätelmässään neuvoa kokemuksesta saati etsineet tätä kokemusta sieltä, mistä sitä yksin voi löytää, nimittäin kanssakäymisestä ja jokapäiväisestä elämästä?"²⁴

Radikaalimpaa teesiä suhteessa filosofian traditioon ei voine esittää kuin Hume tässä lainauksessa. Keskiajalta kohti valistusta filosofian tyyli ja esitystapa oli pitkälti käsittämätöntä ja päätelmät epätosia. Tämä oli seurausta oppineisuuden ja seuranpidon erosta. Kun oppineet eivät osallistuneet seuranpidon kanssakäymiseen eivätkä jokapäiväisen elämän puuhaan, heidän makunsa ei kehittynyt ja he eivät saaneet kokemusta, *experience*, koskien ihmisluontoa (*human nature*). Maun kehittymättömyys johti puutteisiin tyyliin ja kokemuksen puute päätelmien epätotuuteen. Kääntäen tämän toinen puoli tarkoittaa normia, että filosofian päätelmät täytyy perustaa seuranpidon kanssakäymisestä ja jokapäiväisestä puuhasta hankittuun kokemukseen ihmisluonnosta. Muuten päätelmät ovat epätosia.

Radikaalia Humen teesissä on nimenomaan tämä filosofian metodia koskeva normi. Teoreettiseen tarkasteluun pääsemisen välttämätön ehto on kokemus seuranpidosta ja arkielämästä. Filosofian tulee perustua jokapäiväiseen kokemukseen. Se ei ole eikä sen pidäkään olla itseriittoista. Humen teesin mahdollinen pätevyys näyttäisi itse asiassa tekevän lopun filosofiasta sen traditionaalisessa mielessä. Toisaalta traditionaalisen filosofian itseymmärryksen puitteissa teesi ilmenee väistämättä epäfilosofisena, jollei jopa sen vastaisena.

Esseensä alkupuoliskon kolmannen osan Hume aloittaa havainnolla, että hänen aikakautenaan keskiajalta lähtevät ongelmat ovat ainakin siinä suhteessa alkaneet korjaantua, etteivät oppineet ja seuralliset maailmat enää ole erossa toisistaan. Niiden välille on kehittynyt liitto (*League*). "Men of Letters", elegantit oppineet kirjoittajat ovat lähestyneet ihmiskuntaa ja tästä on puolestaan seurannut, että "Men of the World", maailmanmiehet, voivat ylhäältä ottaa miellyttävimmät keskustelunaiheensa oppineiden teoksista.²⁵

Tämän liiton kuvauksessa Humella lienee mielessään ennen kaikkea oppineitten ja hienostuneiden skottien esikuvamaa Ranska ja Pariisin kirjalliset salongit. Seuraavaksi hän vihjaakin haluavansa edesauttaa vastaavaa, vielä idullaan olevaa, kehitystä omalla kielialueellaan eli Isossa-Britanniassa ja oletettavasti ennen kaikkea juuri Skotlannissa²⁶. Hän asettaakin pöydälle seuraavan teesin: hyödy-

lisiin keino päämääränsä saavuttamiseksi, oppineiden ja seurallisten liiton vahvistamiseksi on esse.²⁷

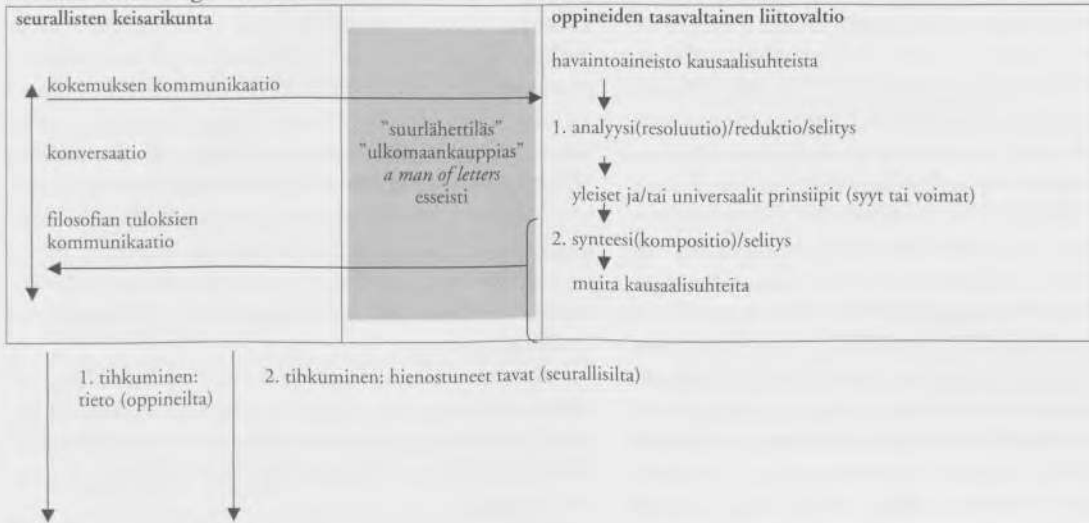
Perustellakseen tämän teesinsä Hume esittää esseän alkupuoliskon lopuksi ideaalinsa oppineiden ja seurallisten välisestä liitosta (kts. kuvio 2 OIKEALLA). Ideaalin hän maalaa kielikuvana, joka lainaa materiaaliaan ulkopoliitikasta ja ulkomaankaupasta. Hume vaihtaakin oppineiden ja seurallisten maailmat -distinktion puheeseen oppineiden ja seurallisten dominioista.²⁸ Sanalla oli 1700-luvulla kaksoismerkitys: toisaalta se merkitsi neutraalisti 'aluetta', toisaalta arvottavasti 'siirtomaata'.²⁹ Sekä oppineisuuden että seurallisuuden kohdalla Hume käyttää sanan monikkomuotoa. Molemmat koostuvat siis alueista tai siirtomaista. Oppineiden alueista Hume käyttää myös termejä *Country* ja *the Republic of Letters* ja seurallisten maailmasta termiä *the Empire of Conversation*.³⁰ Oppineiden maailma näyttäisi siis olevan jonkinlainen eri alueiden muodostama tasavaltainen liittovaltio ja seurallisuus useiden alueiden ja siirtomaiden keisarikunta. Toisaalta pitää pitää mielessä oppineiden ja seurallisten erottelun funktionaalinen tulkinta. Kyseessä voi olla myös ihmisen – esimerkiksi filosofin – kaksi eri puolta tai kaksi eri puolien muodostamaa joukkoa.

Ideaalissa oppineiden ja seurallisten alueet ovat säännöllisessä kaupankäynnissä keskenään. Vaikka 'seurallisten keisarikunta' voisi toisin vihjata, lähtökohtaisesti seurallisten dominiot ovat siirtomaan asemassa: ne tuottavat raaka-aineet (*Materials*) seuranpidon kanssakäymisen avulla. Raaka-ainetuotantoon osallistuu myös Humen metoditeesiä toistaen jokapäiväinen elämä (*common Life*). Raaka-aineiden jalostaminen tuotteiksi (*manufacturing*) on oppineiden osa työnjaossa. Kummankaan ei tarvitse kuitenkaan olla huolissaan vaihtotaseesta (*Balance of Trade*).³¹ Sillä oppineilla on myös vientiä ja seurallisilla vastaavasti tuontia. Raaka-aineesta jalostetut tuotteet viedään seurallisille heitä hyödyttävänä ja viihdyttävänä hyödykkeinä (*Commodities*).³²

Humen filosofian oikeaa metodia koskevan teesin perusteella kaupankäynnin raaka-aineena on se filosofian "ostama" kokemus ihmisluonnosta, jota tuotetaan seuranpidossa ja jokapäiväisessä elämässä (se on siis jo jossain määrin jalostettua eikä täysin raakaa). Sieltä se tulee viedä oppineille, jotka perustavat päätelmänsä ja teoriansa tälle kokemukselle. Oppineiden velvollisuutena puolestaan on viedä nämä päätelmät ja teoriat seuranpitoon, jotta se valistuisi: olisi sekä opettavaa että viihdyttävää. Kierron tasoa, jota Hume ei esseessä mainitse, hän käsittelee teoksensa *An Enquiry concerning Human Understanding* (1748 nimellä *Philosophical Essays concerning Human Understanding*)³³ ensimmäisessä luvussa (alun perin esseessä). Kuvattu kauppakierto ei siinä pysähdy seuranpitoon. Oppineiden muokkaamat teoriat ja päätelmät, hyödykkeet, tihkuvat (*diffuse*) ajan myötä läpi koko yhteiskunnan (*society*) eli käsiteltävän esseän erotteluiden valossa myös ihmiskunnan eläimelliseen osaan. Tämän ansiosta yhteiskunta valistuu taitojen täydellistyessä. Modernien halintojen vakausta onkin kehittynyt rinta rinnan modernin filosofian täsmällisyyden kanssa.³⁴

ihmiskunnan elegantti osa

filosofi

ihmiskunnan "eläimellinen" osa

→ taitojen ja tapojen täydellistyminen → esim. hallinnon vakaus = valistus

Voimme edelleen lisätä Humen kuvioon toisenkin tihkumisen, "hanan", esseestä *Of Refinement in the Arts* (1752 otsikolla *Of Luxury*). Tämä tihkuminen tapahtuu seuraelämästä muuhun yhteiskuntaan eli "eläimelliseen" osaa. Se hienostaa ihmisten tapoja ja taipumuksia ja siviiloi siten yhteiskuntaa. Juuri tämä erottaa sivistyneet ajat barbariasta ja tietämättömyyden aikakausista, jotka ovat joko taantunutta sivistystä tai sitä edeltävä vaihe. (E, RA, 271, 272–274) Toinen tihkuminen myös osoittaa, että Humella kanssakäymisen yhteiskunta (*commercial society*, sisältäen taloudellisen kanssakäymisen) ja sivistynyt yhteiskunta (*polite society*) ovat elimellisessä yhteydessä ja vallitsevat samoina aikoina.

Filosofin tai oppineen ideaalipaikka oppineiden ja seurallisten erotteluissa on ulkopoliittisesti "suurlähettiläs" tai vakooja tai kaupparametaforisesti ulkomaankauppia. Suurlähettiläs ja vakooja antavat kotimaalleen tietoa asemapaikastaan ja edistävät kotimaansa vientiä. Ulkomaankauppia pyrkii vilkastamaan maiden välistä kauppaa mahdollisimman paljon.³⁵

Molemmissa kielikuvissa on oleellista, että suurlähettilään, vakoojan tai ulkomaankauppiaan kotimaa on oppineiden tasavalta, mutta hän asuu seurallisten keisarikunnassa. Filosofin tulee siis olla oppinut, joka tarkastelee asioita teoreettisesti, mutta hänen pitää myös astua seurallisten piireihin ja jokapäiväiseen maailmaan. Filosofilla tulee näin olla juuret oppineisuudessa mutta jalat – tai pikemminkin silmät, korvat, nenä, suu – myös seurapidossa. Hume termiä käyttäen filosofin tulee olla *man of letters* (alkuperä ranskan termissä *homme de lettres*). Hän on oppinut kirjoittaja, jolla on myös seuran opettamaa eleganssia käytöksessään ja kirjoituksissaan. Hume arvostettu elämäkerturi Ernest C. Mossner kiteyttääkin Hume filosofiakäsityksen seuraavasti: "To be

a philosopher is to be a man letters", "Olla filosofi on olla oppinut elegantti kirjoittaja".³⁶

Ideaalipaikkansa suurlähettiläänä, vakoojana, ulkomaankauppiaana tai eleganttina oppineena kirjoittajana hän toteuttaa parhaimmin esseiden kirjoittajana. Tämä on Hume perustelu normilleen, jonka mukaan filosofin pitää kirjoittaa esseitä. Viihdyttävänä kirjoittamisen lajina esse on paras keino kommunikoida kokemusta oppineisuuteen ja toisaalta valistaa seurapidon ja koko yhteiskuntaa.

Hume käsitys oikeasta metodista

Esseessä *Of Essay-Writing* Hume esittää siis kaksi normia filosofille. Hänen tulee ensinnäkin perustaa päätelmänsä ja teorianensa kokemukselle, joka hankitaan seurapidosta ja jokapäiväisestä elämästä. Toiseksi filosofin tulee kirjoittaa esseitä, joissa hän esittää sekä hankkimansa kokemuksen että sen perustamat päätelmät ja teoriat.

Olemme jo esittäneet, että toisen normin filosofian kommunikoinnin teoreettinen oikeutus on löydettävissä Hume moraaliteoriasta. Hänen kolmesta muusta tekstistään voidaan rekonstruoida teoreettinen perustelu eli oikeutus ensimmäiselle normille ja toisen vaatimukselle kokemuksen kommunikoinnista oppineisuuteen, joiden takana on teoria päättelystä ja filosofisesta metodista. Nämä tekstit ovat *Treatise*-teoksen I kirja, ensimmäinen *Enquiry* ja postuumin teoksen *Dialogues concerning Natural Religion* I luku (1779). Artikkelin puitteissa ei ole luonnollisesti mahdollista dokumentoida tulkintaamme Hume näkemyksestä koskien oikeaa filosofista metodia³⁷. Artikkelissa tulkinta jää hypoteesiksi ja se joudutaan esittämään tiivistä yksityiskohtiin menemättä.

Hume mukaan tieteet eli filosofian osa-alueet matematiikkaa lukuun ottamatta tutkivat tosiasioita ja

olemassaoloa (myös logiikka). Tosiasiatieteet käyttävät päättelyn toista lajia, tosiasiapäätelyä (*reasoning concerning matter of fact*). Humen teoria tosiasiapäätelystä nykytermein sanottuna on seuraava: se on kokemukseen perustuvaa induktiivista päätelyä³⁸ koskien kausaalisuhteita. Kokemuksen erityiset tai yleiset kausaalisuhteet pyritään palauttamaan mahdollisimman yleisiin kausaalisuhteisiin, yleisiin tai universaaleihin periaatteisiin. Ainakin inhimillisen tiedon alueella kausaalisuhteet ovat koettuja säännönmukaisuuksia. Koska tosiasiatieteet operoivat empiirillä tosiasiapäätelyllä, niiden metodi on newtonilainen analyysin (*resoluution*) ja synteessin (*composition*) menetelmä. Analyysin vaihe alkaa joukosta erityisiä tai yleisiä kausaalisuhteita, joista on kokemusta. Tämä kausaalisuhteiden joukko palautetaan mahdollisimman yleisiin ja vähäisiin kausaalisuhteisiin löytämällä syitä yhdistävä havaittava tekijä. Reduktiossa kausaalisuhteiden joukko selitetään yleisillä tai universaaleilla periaatteilla. Sitä ohjaavana periaatteena on parsimonia (säästäväisyys) eli Ockhamin partaveitsi. Selittäviä yleisiä periaatteita eli kausaalisuhteita pitää olla niin vähän kuin tutkittava asia sallii.

Kun yleiset tai universaalit periaatteet on saavutettu, käynnistyy synteessin vaihe. Periaatteilla selitetään muita koettuja kausaalisia ilmiöitä kuin mitä oli analyysiin lähtöjoukossa. Historiallisena esimerkkinä menetelmästä voidaan esittää Humea itseään innoittanut Newtonin gravitaatioteoria. Newton lähti liikkeelle tietystä havaintoaineistosta, josta hän analysoi gravitaatiolain. Toisaalta laki selitti havaintoaineiston. Newton palautti planeettojen väliset kausaalisuhteet gravitaatiolakiinsa, jolla oli synteessin vaiheessa mahdollista selittää muita erityisiä ilmiöitä kuten vuorovesi-ilmiö.

Filosofian eli tieteen tosiasiapäätely ja metodi perustuvat kokemukseen. *Treatise*-teoksen johdannon lopussa Hume väittää, että kokemus hankitaan eri tavalla luonnonfilosofiassa eli luonnontieteessä kuin moraalifilosofiassa eli ihmisen, kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksessa. Moraalifilosofiassa ei voida tehdä luonnonfilosofian ennalta suunniteltuja kokeita, sillä tällöin koehenkilöt eivät käyttäytyisi normaalisti. Tietoisuus koetilanteesta vaikuttaisi heidän käyttäytymiseensä ihmisluonnon toimintaa ohjaavien periaatteiden ohella. Periaatteet jäisivät pimentoon. Moraalifilosofiassa kokemus onkin hankittava jokapäiväisestä elämästä sellaisena kuin se siellä ilmenee.³⁹ Tästä kokemuksesta analysoidaan eli tosiasiapäätellään yleiset tai universaalit ihmisluonnon periaatteet, joilla voidaan synteessissä selittää muita inhimillisiä ilmiöitä.

Päätelmät

Georg Henrik von Wrightin termin luonnehdittuna Hume on lähellä metodista monismia.⁴⁰ Luonnon- ja moraalifilosofian – lue: niin luonnon-, ihmis- kuin yhteiskuntatieteidenkin – metodi on yksi ja sama. Tämä tarkoittaa, että Hume pyrki selittämään inhimillisiä ilmiöitä kuten luonnonilmiöitäkin. Hänen nuoruuden tavoitteenaan oli tulla moraalifilosofian Newtoniksi.

Viisiosaiseksi kaavailemassaan *Treatisessä* hän halusikin kirjoittaa suuren moraalifilosofian systemaattisen tutkimuksen. Teoksen piti tarkastella sekä logiikkaa, passio- ja moraaliteoriaa että estetiikkaa ja poliittista filosofiaa.⁴¹ Kolmen osan jälkeen Hume vaihtoi kuitenkin esitysmuotonsa systeemistä esseeseen. Esseiden *Of Essay-Writing* analyysin suhteuttaminen Humen logiikkaan paljastaa, että hän katsoi tämän askeleen olevan osittaista seurausta logiikastaan. Esseiden kirjoittamisen taustalta löytyy Humen käsitys filosofian oikeasta metodista ja päätelystä. Kirjoittamisen lajin vaihtamiseen on löydettävissä syvälinjat peruste.

Humen mukaanhan esseet toimii suurlähettilään, vakoijan, ulkomaankauppiaan tai elegantin oppineen kirjoittajan tehokkaimpana instrumenttina. Esseellä voidaan ensinnäkin osallistua seurallisten keskusteluihin ja kanssakäymiseen.

Näin moraalifilosofi hankkii kokemusta ihmisluonnon toiminnasta sellaisena kuin se seurassa ilmenee ja tuotetaan. Lisäksi hänen on oltava kontaktissa jokapäiväiseen elämään. Tämän kokemusaineiston ihmisluonnon näkökulmasta hän vie esimerkiksi esseellä oppineiden tasavaltaan joko omaan tai muiden käyttöön. Kauppakierto jatkuu analyysivaiheella, jossa oppinut tai oppineet jalostavat kokemusta eli päättelevät siitä yleisiä tai universaaleja ihmisluonnon periaatteita. Näin he muodostavat teoriansa esimerkiksi passioista. Teoriallaan he taas voivat synteettisesti selittää muita inhimillisiä ilmiöitä kuten moraalin synnyn. Kierron seuraava vaihe on kommunikoida päätelmät, yleiset tai universaalit periaatteet ja selitykset eli teorian seurannan. Tämä tapahtuu parhaiten juuri esseiden avulla, sillä esseet on viihdyttävä kirjoittamisen laji.

Näin oppineet valistavat seurannan, opettavat ja viihdyttävät sitä. Tämä on heidän toinen tapansa osallistua, tuoda puheenvuoronsa seurallisten keskusteluihin ja kanssakäymiseen – tälläkin kertaa esseiden avulla. Kierro ei kuitenkaan jää eikä sen pidäkään jäädä ihmiskunnan elegantin osan väliseksi. Pikku hiljaa oppineiden hyödykkeet eli teoreettinen tieto ja seurallisten hienostuneet tavat valistaen tihkuvat läpi yhteiskunnan ja ihmiskunnan. Seurauksena tästä on esimerkiksi taitojen täydellistyminen, joka puolestaan johtaa esimerkiksi parantuneisiin elinolosuhteisiin ja hallinnon vakauteen. Tämä keskeytymätön kauppakierto on Humen valistusvision ylevä ilmaus.⁴²

Tässä artikkelissa ei valitettavasti ole tilaa pohtia kriittisesti Humen valistusvision ja ideaalifilosofian perusteita (metodinen monismi, käsitys oikeasta filosofisesta metodista ja moraaliteoria) ja realismia nykyajanä. Tärkeintä on, että se haastaa meidät tarkastelemaan nykyistä akateemista filosofointitapaa kriittisesti. Tulisiko filosofian myös tänään olla Humen vaatimassa kommunikaatiosuhteessa julkiseen keskusteluun ja ihmisten kanssakäymiseen vai voiko se lukittautua niin sanotun tiedeyhteisön ovien taakse?

Viitteet

1. E, OEW, 533.
2. Mt.
3. "[...] employ themselves in the Operations of the Mind".
4. Mt.
5. "higher and more difficult".
6. "easier and more gentle" (mt.). Puramme sanan "gentle" suomeksi 'lempeäksi ja hienostuneeksi', sillä tämä käännös karttaa sen koko merkityskirjon.
7. "human Affairs, and the Duties of common life, and [...] of the Blemishes or Perfections of the particular Objects, that surround them" (mt. 533–534).
8. "History, Poetry, Politics, and the more obvious Principles, at least, of Philosophy" (mt. 534).
9. "Leisure and Solitude", "long Preparations and severe Labour" (mt. 533).
10. Tässä kohtaa (Met. 981b20–25) Aristoteles käyttää kreikan verbin *skholazō* aoristi-muotoa *escholasan* eikä substantiiviiä, joka on *skholē*. On mielenkiintoista huomata, että kreikan "joutilaisuus" on suomenkin koulu-sanan alkuperä.
11. "a sociable Disposition", "a Taste of Pleasure" (E, OEW, 533).
12. "the Company and Conversation of our Fellow-Creatures" (mt. 533 ja 534).
13. Mt. 534 Humeen viittauskohteet ovat Pariisiin kirjalliset salongit ja Edinburghin seurat ja klubit kuten *the Rankenian Club*, jonka jäseniä monet Humeen yliopisto-opettajat ja vanhemmat ystävät olivat hänen nuoruudessaan (Mossner 1980, 48–49). Myöhemmin vuonna 1754 Hume oli yksi *Select Society* -seuran perustajista (mt. 230). Voisi olla kiinnostava jatkotutkimuksen aihe verrata tätä termin "society" merkitystä Kantin teemaan "Geselligkeit".
14. Mt. 534 ja 535.
15. Mossner 1980, 63.
16. Malhebre 1995, 203. Shaftesburyn tarkastelut löytyvät teoksen *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times* (1711) toisen niteen *The Moralists, a Philosophical Rhapsody* alkupuolelta (105–109).
17. Mt.
18. "The Separation of the Learned from the conversible World seems to have the great Defect of the Last Age, and must have had a very bad Influence both on Books and Company" (E, OEW, 534).
19. "fit for the Entertainment of rational Creatures" (mt.).
20. Mt.
21. EPM 9.1.
22. Eugene F. Millerin mukaan *Belles Lettres* tarkoitti nimenomaan hienostunutta kirjallisuutta (Miller 1987, 659). OED:n mukaan se kattoi kuitenkin kaiken sen, mitä me kutsumme kirjallisuudeksi (OED, belles-lettres).
23. E, OEW, 534.
24. "Even Philosophy went to Wrack by this moaping recluse Method of Study, and became as chimerical in her Conclusion as she was unintelligible in her Stile and Manner of Delivery. And indeed, what cou'd be expected from Men who never consulted Experience in any of their Reasonings, or who never search'd for that Experience, where alone it is to be found, in common Life and Conversation?" (Mt. 534–535).
25. Mt. 535.
26. Esseessään *Of Civil Liberty* (1741 nimellä *Of Liberty and Despotism*) Hume vertaa juuri Britanniaa Ranskaan maana, jossa rustiikkinen perintö vaikuttaa niin paljon, että Ranskan hienostuneisuutta ei ole ainakaan vielä saavutettu (E, OCL, 91).
27. E, OEW, 535.
28. Mt.
29. OED, dominion.
30. E, OEW, 535 ja 536.
31. Hume kritisoi merkantilismia eli pelkäänsä vientiin tähtäävää kauppapolitiikkaa (positiivinen vaihtotase) esseissään *Of the Balance of Trade* (1752 *Political Discourses*) ja *Of the Jealousy of Trade* (1759/60, *Essays and Treatises*, vuoden 1758 laitoksen myöhemmissä painoksissa).
32. E, OEW, 536.
33. Eino Kaila julkaisi vuonna 1938 epätarkan suomennoksen teoksesta nimellä *Tutkimus inhimillisestä ymmärryksestä*.

34. EHU 1.9.
35. E, OEW, 536: suurlähettiläs on Humeen eksplisiittinen termi, vakooja ja ulkomaankauppias tekstin implikoimia.
36. Mossner 1980, 63.
37. Huomaa, että tästä ei välttämättä seuraa, että Hume täysin säännönmukaisesti myös noudattaa tätä metodia.
38. Induktiivisella päättelyllä ymmärrämme sellaista ekstrapolointia kokemuksesta sen tuolle puolen, joka perustuu yhtenäisyysprinsipiille. Yhtenäisyysprinsippi lausuu, että ainakin osa koetuista säännönmukaisuuksista ovat tosia kokemuksen ulkopuolella.
39. T intro.10.
40. von Wright 1971, 4.
41. T advertisement.
42. Humeen yhtenäistieteellinen näkemys huipentuu Britannian historian projektissa. Humeen kirjoitti kuusinitaisen teoksen *The History of Great Britain from the Invasion of Julius Caesar to the House of Stuarts* (1754–1761). Mistä muualta moraalifilosofi saisi enemmän kokemusta ihmislunnonnosta kuin juuri historiasta? Humeen mukaan filosofin tuleekin olla historioitsija siinä kuin seuramies ja esseisti.

Kirjallisuus

- Aristoteles, *Metafyysikka*. Suomentaneet Jatakari, Tuija, Näätäsaari, Kati ja Pohjanlehto, Petri. Gaudeamus, Helsinki 1990.
- Hume, David, *A Treatise of Human Nature* (ilmestynyt alunperin Lontoossa 1739–1740). Toimittaneet Norton, David Fate ja Norton, Mary J., Oxford University Press, Oxford 2000. Viittauskäytäntö: T, kirjan järjestysnumero, osan järjestysnumero, osan järjestysnumero
- Esseiden kirjoittamisesta (ilmestynyt alunperin Edinburghissa 1742). Suomentanut Mikko Lehtonen, Koivisto, Juha, Markku Mäki ja Timo Uusitupa, Timo (toim.), *Mitä on valistus?* Vastapaino, Tampere 1995, s. 3–8.
- An Enquiry concerning Human Understanding* (A Critical Edition). Toimittanut Beauchamp, Tom L., Clarendon Press, Oxford 2000. Viittauskäytäntö: EHU luvun numero.osan numero (jos luvussa on osia).kappalenumero
- An Enquiry concerning the Principles of Morals*. Toimittanut Beauchamp, Tom L., Oxford University Press, Oxford 1998. Viittauskäytäntö: EPM luvun numero.osan numero (jos luvussa on osia).kappalenumero
- Essays, Moral, Political, and Literary* (esseeet ilmestyneet alunperin vuosien 1741 – 1777 aikana). Toimittanut Miller, Eugene F., Liberty Fund, Indianapolis 1987. Viittauskäytäntö: E, esseen lyhenne (Nortonin 1993 mukaan), sivunumero
- Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, Earl of, *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times, Volume II. An Inquiry concerning Virtue and Merit., The Moralists; a Philosophical Rhapsody*. Toimittanut Den Uyl, Douglas. Liberty Fund, Indianapolis 2001.

Sekundaarilähteet

- Malhebre, Michel, *Hume and the art of dialogue*. Stewart, M.A. ja Wright, John P. (toim.), Hume and Hume's Connexions. The Pennsylvania State University Press, University Park 1995, s. 201–223.
- Miller, Eugene F., *Glossary*. Hume, David, *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toimittanut Miller, Eugene F., Liberty Fund, Indianapolis 1987.
- Mossner, Ernest C., *The Life of David Hume* (2. painos). Clarendon Press, Oxford 1980.
- The Oxford English Dictionary. 2nd ed. 1989. OED Online. Oxford University Press. 4 Apr. 2000 <<http://dictionary.oed.com>>. Viittauskäytäntö: OED, hakusana
- von Wright, Georg Henrik, *Explanation and Understanding*. Routledge and Kegan Paul, Lontoo 1971.